

Pere Farreras i Valentí.

L'osteosclerosi endòstica pneumopàtica de Farreras

"Només un home bo pot ser un bon metge"
Pere Farreras (citat per C. Rozman)¹

L'epònim

Osteosclerosi endòstica pneumopàtica de Farreras. Síndrome consistent en una alteració radiològica asimptomàtica dels ossos, especialment els curts i els plans (vèrtebres, costelles, omòplats i clavícules), els quals apareixen densos i opacs, de forma coincident o secundària a una malaltia crònica broncopulmonar (tuberculosi, bronquitis crònica, bronquièctasi, pneumoconiosi)².

Pere Farreras i Valentí, l'home

Pere Farreras i Valentí (Figura 1) va néixer a Barcelona el 4 d'abril de 1916 en una família amb molts avantpassats metges. El seu pare, Pere Farreras i Sampera (1876-1955), també metge –i, a més, veterinari–, era un home inquiet que va publicar nombrosos treballs i traduccions de textos estrangers en el seu afany per donar als metges i veterinaris la màxima informació^{3,4}.

Estudià a l'escola suïssa i a l'escola alemanya, motiu pel qual aprengué molt bé l'alemany. Després d'estudiar el batxillerat a l'Institut Salmeron, començà els estudis de medicina a Saragossa (1934-1936) i, després de la guerra, els continuà a Barcelona, on es llicencià, amb premi extraordinari, l'any 1941⁵. El 13 d'octubre de 1942 defensà la tesi doctoral a Madrid (com es feia a l'època), que portà per títol *Neurobrucelosis. Estudio de las manifestaciones nerviosas de la fiebre de Malta y enfermedad de Bang* i es publicà com a monografia l'any següent^{3,6,7}.

Figura 1. Pere Farreras i Valentí (1916-1968).

Es formà a l'Hospital Clínic, a la Clínica Mèdica A, amb el Dr. Agustí Pedro i Pons (a qui devem també alguns epònims⁸; vegeu també el capítol dedicat al Dr. Pedro i Pons al Quadern nº 1 d'aquesta mateixa col·lecció), de qui fou el deixeble més destacat i gran col·laborador⁸. Allà

començà com alumne intern, fou després metge intern per oposició, ajudant de classes pràctiques i, més endavant, professor auxiliar i professor adjunt^{3,5}. Completà la seva formació amb diverses estades a Suïssa (Zuric) (1946), on aprofundí en l'estudi de la citologia hematològica, i a Alemanya (Freiburg im Breisgau), on amplià els coneixements sobre hematologia clínica⁶. També feu estades i visites a diferents centres italians, suecs i nord-americans (en l'àmbit acadèmic de l'època fou especialment inter-

interessant la publicació en la que va recollir una detallada descripció de la metodologia docent de pregrau a la *Harvard Medical School* de Boston –era l'any 1956– i la comparació que en va fer amb la situació tan deficitària de l'ensenyament de la medicina al nostre país⁹). Assistí, regular-

ment des de 1948, als Congressos de Medicina Interna i Hematologia (París, Estocolm, Roma, Montreux, Amsterdam, etc.).

L'any 1948 es casà amb Lolita Roca; tingueren quatre fills⁴.

Fou un excel·lent clínic; als seus amplíssims coneixements afegia una extraordinària qualitat humana. Ciril Rozman ho explica amb aquestes paraules (copiem literalment)¹: *“Els pacients l’adoraven i els metges el cercaven per les consultes de casos difícils [...]. Per a ell, la bondat era una part integrant i inseparable de la qualitat d’un bon metge [...] en l’exercici de la seva professió, Farreras no concebia la separació de dos ens: metge i home. La relació metge-malalt era per a ell intrínsecament una relació home-home i, per tant, els fracassos de la vessant humana eren per a ell també fracassos del metge”*.

La seva activitat se centrà, sobretot, en l’hematologia, molt especialment de tornada de la seva estada a Suïssa i Alemanya. L’any 1954, amb l’impuls d’en Farreras, es va obrir el primer dispensari d’hematologia a l’Hospital Clínic, que va anar creixent i va comptar amb un important grup de professionals amb tasques assistencials i de recerca. L’any 1956 tingué lloc el *Primer Curso Práctico Intensivo de Diagnóstico Hematológico (Laboratorio y Clínica)* dirigit per Pedro i Pons. Mesos després, el 27 de novembre de 1957, es va crear l’Escola Professional d’Hematologia de la Universitat de Barcelona. Tot i que el director havia de ser el catedràtic de Patologia i Clínica Mèdiques, el Dr. Pedro i Pons va delegar en el Dr. Farreras. S’inicià llavors una important activitat docent, en forma de cursos anuals de perfeccionament. Malauradament, Farreras morí pocs mesos després de la celebració del vuitè curs. Aquesta escola, ja llavors reconeguda arreu, porta ara el seu nom (Escola d’Hematologia “Farreras Valentí”)¹⁰.

L’any 1959 guanyà les oposicions a Cadis (després de diversos intents en oposicions que es van qualificar com a grans injustícies) i el 1960 passà a Salamanca. Demanà, però, l’excedència activa l’any 1964 i es dedicà des de llavors plenament a la seva feina com a director de l’Escola d’Hematologia de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona^{3,11}. Els que el van conèi-

xer ressalten també les seves qualitats excepcionals com a mestre, tant a les sales de l’hospital com a les aules universitàries⁶.

Fou un gran esportista. Destacà com a tenista i, sobretot, com a jugador d’hoquei sobre herba. En aquest esport formà part de l’equip olímpic en els jocs de Londres de 1948^{3,6}. Jugà amb el primer equip del Reial Club de Polo entre 1944 i 1952 i participà vàries vegades amb la selecció espanyola. La Federació Catalana d’Hoquei convoca cada any el “Premi Farreras-Valentí” per a distingir l’estudiant exemplar com a esportista i universitari¹². Una altra societat, ben diferent, la Catalana de Medicina Interna, de l’Acadèmia de Ciències Mèdiques, també convoca un premi que porta el seu nom.

Formà part de diverses societats. Fou membre de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona (per elecció el 1945 i numerari el 1957). Presidí l’Associació d’Hematologia i Hemoteràpia de l’Acadèmia de Ciències Mèdiques de Barcelona (1954-1958), l’*Asociación Española de Hematología y Hemoterapia* (1961-1965) i la *Sociedad Española de Medicina Interna* (1966-1968)³. Fou membre de la Societat Internacional de Medicina Interna i de la Societat Internacional d’Hematologia i membre corresponent honorífic de l’*Academia de Medicina de Buenos Aires*, entre d’altres⁵.

Va morir a Barcelona el 17 de maig de 1968. Tenia 52 anys i patia, des de feia anys, una malaltia coronària; l’any 1959 ja havia tingut un infart de miocardi, precedit dies abans per algunes crisis d’angina de pit¹. En aquells moments tenia al seu abast la càtedra de Barcelona ja que feia poc s’havia jubilat el Dr. Pedro i Pons³. La seva mort va ésser viscuda amb gran consternació i així ho va reflectir la premsa catalana¹³⁻¹⁵.

El Col·legi Oficial de Metges de Barcelona va dedicar l’any 2008 a commemorar la figura del doctor Pere Farreras⁶.

Pere Farreras, escriptor mèdic

Pere Farreras era un extraordinari escriptor mèdic (en paraules també de Ciril Rozman)¹: *“Era perfeccionista i habitualment no quedava satisfet amb el redactat inicial, sinó que tornava a llegir i*

corregir el seu escrit varies vegades [...] es preocupava únicament de que el text fos cada vegada millor i millor, una de les claus del seu èxit com a escriptor mèdic. Evidentment, aquest no hagués estat possible sense una extraordinària erudició que adquiria amb la revisió de nombroses fonts bibliogràfiques (entre els col·legues era freqüent una frase: «Farreras lo sabe todo»).

La seva obra és especialment remarcable des d'un triple punt de vista: per la seva quantitat (llibres, monografies, traduccions i més de 150 articles científics), per la seva qualitat (la seva contribució és fonamental tant en clínica com en la docència) i per l'extraordinària difusió que han tingut alguns dels seus treballs i, molt especialment, el seu tractat de medicina interna^{5,11}. El Dr. Jacint Corbella en fa una àmplia i detallada anàlisi en un dels capítols de la monografia *Record i homenatge a Pere Farreras i Valentí, metge català (1916-1968)*, recentment publicada⁷.

Fou, amb Agustí Pedro i Pons i Ramon Sarró, un dels impulsors de la revista *Medicina Clínica*, que es publicà per primera vegada el mes de juliol de 1943, i en fou secretari de redacció (tenia llavors 27 anys) fins l'any 1959. Agustí Pedro i Pons i Pere Farreras aconseguiren aviat, i amb una feina ben feta, que *Medicina Clínica* assolís un gran prestigi i fos un gran referent de la producció científica de la medicina espanyola i, molt especialment, de la catalana. Com a autor, va publicar-hi 46 articles, 25 dels quals foren treballs de recerca originals; publicà també un bon nombre de revisions, moltes d'elles de temes hematològics, i diversos articles d'humanitats⁹. Fou també director d'altres revistes com *Progresos de Terapéutica Clínica*, *Progresos de Patología i Diálogos Clínicos*⁵.

El seu pare havia fet una primera traducció al castellà de l'obra de medicina interna d'Alexander von Domarus *Manual Práctico de Medicina Interna* on, a més, incorporà nombroses notes i explicacions⁴. Era l'any 1929. La segona edició es publicà el 1937. Pere Farreras prengué el relleu del seu pare en aquesta tasca, però –un cop mort von Domarus– ell mateix va anar actualitzant l'obra fins que, finalment, la redactà pràcticament tota de nou (1953). Farreras va dirigir les set primeres edicions (des de 1955 el títol de

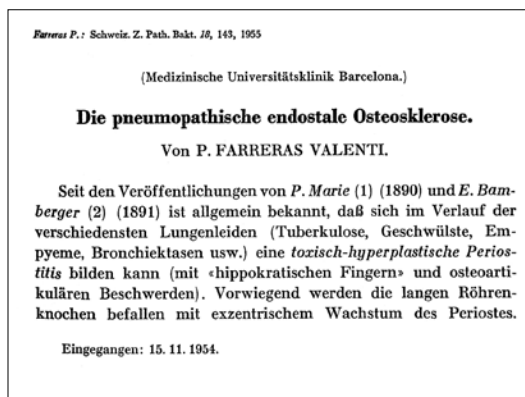

Figura 2. Fragment inicial de la publicació on P. Farreras descriu, per primer cop, la síndrome que portaria el seu nom: l'osteosclerosi endòstica pneumopàtica¹⁷.

l'obra fou ja *Medicina Interna*), fins la seva mort; Ciril Rozman continuà aquesta excepcional obra (la 8ª edició, ja amb el nom *Farreras-Rozman. Medicina Interna*)^{3,16}. És aquest, sens dubte, el tractat de medicina interna més prestigiós en castellà. Ha estat publicat també en català.

Fou també el secretari de redacció i autor de molts capítols –gairebé volums sencers– del *Tratado de Patología y Clínica Médicas* de Pedro i Pons^{8,9}, que es començà a publicar el 1950 i va ser durant molts anys obra de referència per a metges i estudiants de medicina tant a Espanya com a Amèrica Llatina.

L'osteosclerosi endòstica pneumopàtica de Farreras

L'any 1954, Farreras va descriure una nova síndrome, que es publicaria l'any següent en una revista suïssa, *Schweizerische Zeitschrift für Pathologie und Bakteriologie*¹⁷ (Figura 2). Aquesta síndrome es coneixeria com a "osteosclerosi endòstica pneumopàtica de Farreras"^{**} i consisteix en una alteració radiològica asimptomàtica dels ossos, especialment els curts i els plans (vèrtebres, costelles, omòplats i clavícules), els quals

^{*}Els autors han trobat que en algun diccionari mèdic, erròniament, es parla d' "osteoesclerosis endòstica pneumica de faneras", confonent el cognom Farreras amb el terme *faneras* (*fanera* –en català fànera– és qualsevol formació epidèrmica diferenciada –pèls, ungles, etc.–, aparent i persistent)². Aquest error es pot constatar també en algunes fonts consultables a través d'Internet.

apareixen densos i opacs, de forma coincident o secundària a una malaltia crònica broncopulmonar (tuberculosi, bronquitis crònica, bronquièctasi, pneumoconiosi)².

Es tractava d'una alteració en l'esquelet de malalts pneumopàtics que diferia de les que havien descrit amb anterioritat Pierre-Marie (1890) i E. Bamberger (1891)^{5,11}.

Farreras resumí la nova entitat així¹⁷: *“És la descripció d'una nova forma d'osteopatia que acompanya algunes afeccions pulmonars i que es caracteritza per una espongiosclerosi dels ossos curts i plans sense cap reacció periòstica. Els efectes nocius deguts als processos pulmonars patològics, i possiblement també al plom, ocasionen una irritació de l'endosti i una osteosclerosi del teixit esponjós de l'os. A aquest procés se li ha donat el nom d'osteosclerosi endòstica pneumopàtica. La síndrome clínica s'ha descrit a partir de l'estudi de 5 casos (2 tuberculosi pulmonars, 2 pneumoconiosis i una malaltia de l'hil amb pleuritis interlobar). El procés ossi és benigne. No s'observen ni dits de baqueta de timbal ni insuficiència de la medul·la òssia. La diagnosi es*

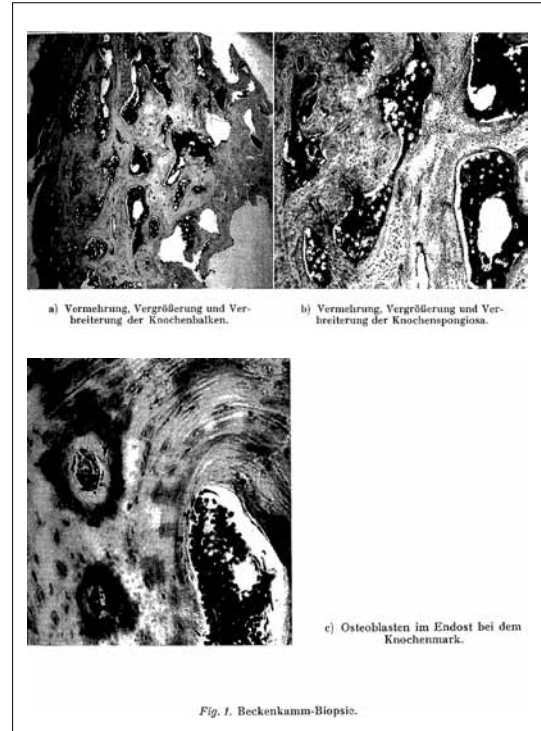

Figura 3. Imatges de les biòpsies incloses en la publicació on Farreras descriu, per primer cop, la síndrome que portaria el seu nom¹⁷.

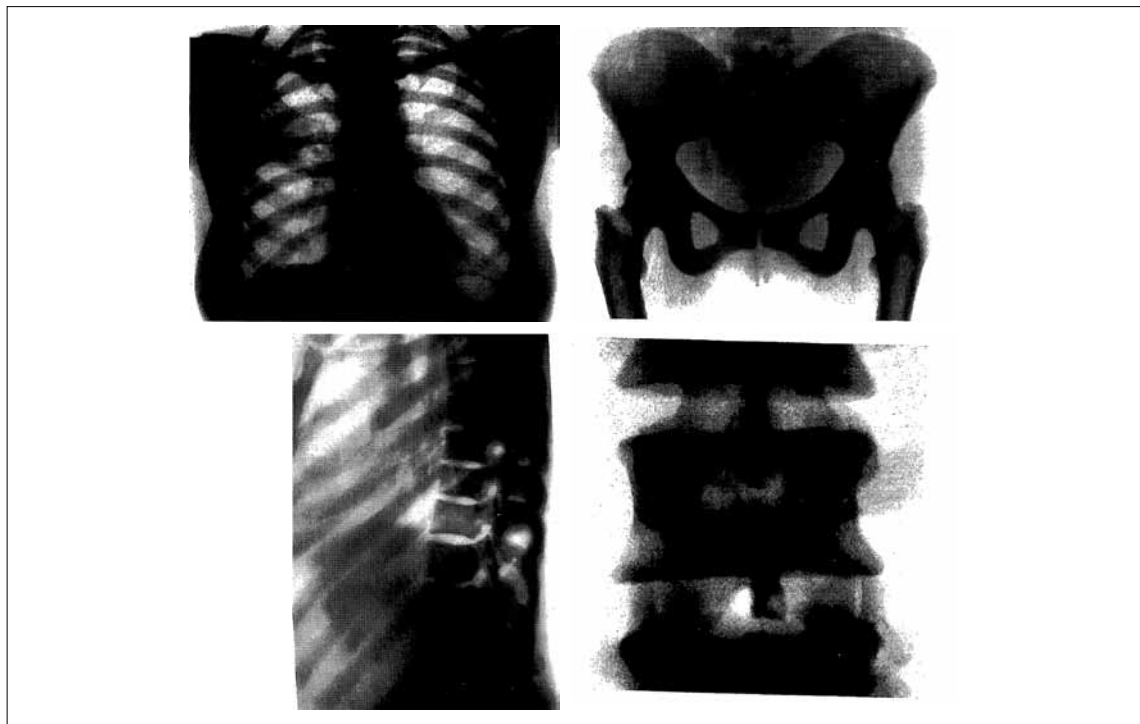

Figura 4. Algunes de les imatges radiològiques que va incloure Farreras en la publicació dels primers cinc casos d'osteosclerosi endòstica pneumopàtica¹⁷.

fa radiològicament". La presentació dels casos anava acompanyada d'una revisió molt detallada i d'abundant iconografia (imatges de les biòpsies i radiològiques) (Figures 3 i 4).

Referències bibliogràfiques

- Rozman C. Pere Farreras Valentí, vist pel seu deixeble. A: Corbella J, Rozman C, coordinadors. Record i homenatge a Pere Farreras i Valentí, metge català (1916-1968). Barcelona: Fundació de l'Escola d'Hematologia "Farreras i Valentí"; 2007. p. 71-83.
- Diccionari Enciclopèdic de Medicina. Enciclopèdia Catalana. (Accés el 20 de març de 2009). Consultable a: <http://www.grec.net/home/cel/mdicc.htm>.
- Corbella J. Fitxa biogràfica introductòria. A: Corbella J, Rozman C, coordinadors. Record i homenatge a Pere Farreras i Valentí, metge català (1916-1968). Barcelona: Fundació de l'Escola d'Hematologia "Farreras i Valentí"; 2007. p. 21-4.
- Gaspar O. Entorn familiar d'en Pere Farreras Valentí. A: Corbella J, Rozman C, coordinadors. Record i homenatge a Pere Farreras i Valentí, metge català (1916-1968). Barcelona: Fundació de l'Escola d'Hematologia "Farreras i Valentí"; 2007. p. 29-57.
- Vilar Bonet J. Semblanza del Profesor Pedro Farreras Valentí. *Anales de Medicina y Cirugía*. 1973;53:121-34.
- Farreras A. El COMB dedica l'any 2008 a commemorar la figura del doctor Pere Farreras. *Servei d'Informació Col·legial*. Octubre 2007- gener 2008;(122):50-1.
- Corbella J. Anàlisi de l'obra escrita d'en Pere Farreras i Valentí. A: Corbella J, Rozman C, coordinadors. Record i homenatge a Pere Farreras i Valentí, metge català (1916-1968). Barcelona: Fundació de l'Escola d'Hematologia "Farreras i Valentí"; 2007. p. 161-91.
- Guardiola E, Baños JE. Eponímia mèdica catalana. Els epònims de Pedro Pons. *Annals de Medicina*. 2003;86:53-5.
- Foz M. Pere Farreras: la seva intervenció a Medicina Clínica i al Tractat de Patologia i Clínica Mèdiques d'Agustí Pedro i Pons. A: Corbella J, Rozman C, coordinadors. Record i homenatge a Pere Farreras i Valentí, metge català (1916-1968). Barcelona: Fundació de l'Escola d'Hematologia "Farreras i Valentí"; 2007. p. 103-16.
- Rozman C. Antecedents, creació i consolidació de l'Escola d'Hematologia. A: Corbella J, Rozman C, coordinadors. Record i homenatge a Pere Farreras i Valentí, metge català (1916-1968). Barcelona: Fundació de l'Escola d'Hematologia "Farreras i Valentí"; 2007. p. 145-60.
- Díaz-Rubio M. Pedro Farreras Valentí (1916-1968). A: Díaz-Rubio M, editor. 100 médicos españoles del siglo XX. Tres Cantos: You & Us, S.A.; 2000.
- Mercè Varela A. Pere Farreras, esportista. A: Corbella J, Rozman C, coordinadors. Record i homenatge a Pere Farreras i Valentí, metge català (1916-1968). Barcelona: Fundació de l'Escola d'Hematologia "Farreras i Valentí"; 2007. p. 91-9.
- Fallecimiento del Doctor Pedro Farreras Valentí. El eminente médico barcelonés, catedrático universitario e investigador, era uno de los valores más destacados y representativos de la ciencia española. *La Vanguardia Española*, 18 de maig de 1968;31.
- Sepelio de los restos mortales del Doctor Pedro Farreras Valentí. A la luctuosa ceremonia asistieron destacadas personalidades de la medicina barcelonesa. *La Vanguardia Española*, 19 de maig de 1968;34.
- Dolor y luto por Pedro Farreras. Promotor de hombres y de médicos. *La Vanguardia Española (Biología y Medicina)*, 26 de maig de 1968;52.
- Cardellach F. El paper de Pere Farreras Valentí en el text d'A. von Domarus i el pas al Farreras-Rozman. A: Corbella J, Rozman C, coordinadors. Record i homenatge a Pere Farreras i Valentí, metge català (1916-1968). Barcelona: Fundació de l'Escola d'Hematologia "Farreras i Valentí"; 2007. p. 117-44.
- Farreras Valentí P. Die pneumopatische endostale Osteosklerose. *Schweiz Z Pathol Bakteriell*. 1954;18:143-55.